

Doğumunun 800. Yılında
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)

BİLDİRİLER

T.C. Başbakanlık
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 399
Bilimsel Toplantılar Dizisi: 49

ISBN: 978-975-16-2335-5
İLESAM: 2009.06.Y.0143.389

DOĞUMUNUN 800. YILINDA
HACI BEKTAŞ VELİ
Atatürk Kültür Merkezi 2010
Birinci Baskı • 1000 Adet

Editör: Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Düzeltili: Dr. Alev KÂHYA BİRGÜL
Kapak Resmi: Erdoğan YAVUZ

Atatürk Kültür Merkezi
Ziyabey Caddesi Nu:19, 06520 Balgat - Ankara
Tel : 0 312. 284 34 18 - 284 34 25
Belgegeçer : 0 312. 284 34 65
e-posta : gensekreter@akmb.gov.tr
İnternet : www.akmb.gov.tr

**Kapak Tasarımı ve Sayfa Mizampajı
Grafiker**

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tel: 0 312. 284 16 39 (pbx) • Faks: 0 312. 284 37 27
E-mail: grafiker@grafiker.com.tr • Web: www.grafiker.com.tr

Baskı ve Cilt

Yeni Reform Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi, No: 91/2 İskitler - Ankara
Tel: 0 312. 341 20 92 • Faks: 0 312. 341 20 93 • E-mail: reformmatbaasi@ttmail.com

Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli (2009:Nevşehir)
Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos:2009:Bildiriler / yayına
hızl. Filiz Kılıç - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2009.
xxx, 440 s.: fotoğ. (kimi renkli), res., hrt., tbl., 24 cm. - (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi yayını;
399. Bilimsel toplantılar dizisi;49).

ISBN: 978-975-16-2355-5

1. HACI BEKTAŞ-I VELİ, 1209-1271
 2. SEMPOZYUM -- TÜRKİYE
 3. BEKTAŞİLİK, TASAVVUF -- TÜRKİYE
 4. HACI BEKTAŞ-I VELİ -- TÜRKİYE -- SEMPOZYUMLAR
- I. Kılıç, Filiz, Prof. dr., yay. haz. II. E.a. III. Dizi.

297.75250

Balkanlar'da Mihaloğullarına Tâbi Akıncıların Bektaşilikle Bağlantısına Dair Onomastik Ve Toponomik Bir Araştırma

Ayşe KAYAPINAR*

ÖZ

Balkanlar'da gaza faaliyetlerinde bulunan ve İslam'ı Balkanlar'a yayan uç akıncı beylerinden birisi de Mihaloğlu ailesidir. Mihaloğlu Ali Bey'in Balkanlar'daki Bektaşi anlayışının en büyük temsilcilerinden birisi olan Otman Baba'nın hamileri arasında yer aldığı bilinmektedir. Bu makalede Mihaloğullarına tabi olan akıncılar için tutulmuş Osmanlı akıncı defteri ile tahrir defterlerinin sunduğu verilerden hareket ederek XVI. yüzyılda akıncıların durumu tespit edilecektir. Burada verilen onomastik ve toponomik veriler, Bektaşi geleneği ile bağlantılı olabilecek yer ve şahıs isimleriyle mukayese edilecektir. Ayrıca Mihaloğulları akıncılarının faaliyet gösterdiği coğrafyada dede, baba, şah gibi sıfatlarla kurulan tekke ve zaviyeler örneklendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Rumeli, Deliorman, Dobruca, İslam, Bektaşî, Osmanlı.

ABSTRACT

“An Onomastic and Toponomic Study on the Connections of Raiders Subordinate to Mihallogullari in the Balkans”

One of the raiders lords (akıncı beyi) who took part in military expeditions on behalf of Islam (gaza) and spread the Islamic civilisation in the Balkans was the Mihaloğlu's family. We know that Mihaloğlu Ali Bey was between the protectors of Otman

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bolu, e-posta: kayapinarayse@yahoo.com.

Baba, one of the great representatives of the Bektaşî understanding of Islam in the Balkans. In this article we deal with the situation of the raiders (akıncı) depended by Mihaloğulları in 16th according to Ottoman survey registers (tahrir defterleri) and a raider register (akıncı defter). The onomastic and toponymic data given by these registers will be compared with the personal and place names which were relating with the tradition of Bektaşî. In addition, in the area where the raiders depended on Mihaloğulları took part in military expeditions on behalf of Islam, we will give the examples of convent (tekke and zaviye) founded by the persons which names were accompanied by the terms dede, baba, şah etc.

Key Words: Balkans, Rumeli, Deliorman, Dobruca, Islam, Bektaşî, Ottoman.

1. Kullanılan Kaynaklar

Onomastik yani şahıs isimleri bilimi ile toponomi yani yer adları bilimi tarih araştırmalarına yardımcı olan bilim dalları arasındadır. Osmanlı tahrir defterleri bu açıdan önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Balkanlar'ın bazı yörelerinde yoğun olarak Türkçe ve İslam orijinli pek çok yer adına rastlanmaktadır. Bunlar üzerine henüz yeterince ne tarihsel ne de dilbilimsel incelemeler yapılmıştır. Şahıs adlarının da tarihsel ve dilbilimsel açıdan incelenmeye değer olduğunu söyleyebiliriz. Dobruca yöresinde gayri-Sünni İslam'ın izleri açısından kısa bir çalışmamız oldu. (A. Kayapınar, 2009) Burada da yine tahrir defterlerinin verdiği dataları onomastik ve toponomik açıdan ele alarak özellikle akıncıların iskân ettiği yerleşim birimlerinin adları ile yine onların şahıs isimlerini incelemeyi amaçladık.

Bildirimizin esas kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen TT 625 numaralı defter oluşturmaktadır. H. 994 (1585/1586) tarihli olan bu defter, Mihallu adıyla Mihaloğullarının komutasında olan Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan akıncıları kaydeder. Başı tam, sonu eksik olan TT 625 numaralı defter, 352 sayfadan ibarettir. Bu defterde Mihaloğullarının komutasında akına katılan akıncıların ve tovicelerinin listesini bulmaktayız. Defterin

bazı sayfalarının eksik olmasına rağmen Mihaloğullarının hükmünün geçerli olduğu coğrafyayı tespit etmemiz mümkün olmaktadır. Mihaloğulları akıncıları başta Niğbolu, Silistre sancakları olmak üzere Kırkkilise, Çirmen, Paşa, Köstendil, Vidin ve Üsküp sancaklarına bağlı köylerde oturmaktaydılar. TT 625 numaralı defter, incelendiğinde Niğbolu ve Silistre Sancaklarının hemen hemen bütün nahiyelerinde akıncıların oturduğu köyleri tespit etmek mümkün görünmektedir. Niğbolu livasının 17 nahiyesine ve Silistre livasının da 16 nahiyesine bağlı köylerden akıncılar, bu defterde yer almaktadır. Köstendil livası 5, Paşa livası 3, Çirmen livası 2 nahiyeye kaydedilirken Kırkkilise (bugünkü Kırklareli), Üsküp ve Vidin birer nahiyeye zikredilmiştir. Aşağıdaki tabloda TT 625 numaralı defterde kaydı geçen livalar ve bunlara bağlı nahiyelerin listesi görülmektedir.

TABLO 1: 1585/1586 Tarihli TT 625 Numaralı Akıncı Defterinde Kaydedilen Liva ve Nahiye Merkezlerinin Listesi

Liva Adı	Nahiye Adı	Sayfa Numaraları
Niğbolu	Lofça, Hotalıç, Niğbolu, Tırnovi, Tetiça, Şiştovi, Plevne, Çernovi, İzladı, Kara Lom, Hezargrad, Şumnu, Cuma Pazarı, Gerilova, Tuzluk, Ala Kilise, Rahova	2-115
Silistre	Silistre, Çardaklı, Küncü Pazarı (Tekfurgöl), Tuzla, Baba, Hırsova, Sakçı, Maçın, Hacıoğlu Pazarcığı, Varna, Prevadi, Yeni Pazar, Aydos, Karinabad, Yanbolu	116-293
Kırkkilise	Yenice-i Kızılağaç	294-297
Çirmen	Yenice-i Zağra, Akça Kızanlık	298-317
Paşa	Küpsü, Sofya, İhtiman	318-321, 332-334
Köstendil	Köstendil, Koçana, Nögeriçe, İştıp, Ustrumca	322-331, 338-343
Vidin	Bana-yı İsfelik	335-337
Üsküp	Çaprelü	344-345

TT 625 numaralı defterde Mihaloğullarına tabi toplam 12000 akıncı kaydedilmiştir. 12000 sayısı dikkat çekicidir. Hacı Bektaş Velâyetnamesinde anlatılana göre Bursa'da kurulan yeni orduyu takdis etmek üzere buraya giden Hacı Bektaş Velî elindeki teberi kuzey, güney ve batı yönlerine doğru savurmuş, yapılacak fütuhatin istikametini göstermişti. Kurulan bu yeni askeri ocağın toplam sayısının 12000 olduğu Velâyetname'de kaydedilmektedir (Köse 2009: 197). Defterdeki verilere göre coğrafi olarak geniş alan, akıncı sayısının çokluğu ve yoğunluk bakımından Niğbolu ve Silistre sancakları dikkat çekmektedir. Sadece Niğbolu Livasına bağlı toplam 494 yerleşim biriminin kaydı bulunmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmamızda TT 625 numaralı defterin tümünü ele almak yerine dikkatimizi sadece Niğbolu sancağındaki akıncıların oturduğu yerleşim birimlerine yoğunlaştırdık. Bu yerleşim birimlerinin toponomisini ve akıncıların kullandıkları şahıs adlarını incelemek ve bunların Bektaşi geleneği ile bağlantılarını tespit etmek, çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Hedefimizi gerçekleştirmek için üç aşamalı bir yol izledik. İlk aşamada TT 625 numaralı defterde Niğbolu sancağına bağlı akıncıların oturduğu 494 yerleşim birimi tespit edilmiştir. Aşağıdaki listede akıncıların iskân ettiği bazı köylerin listesi verilmiştir.

TABLO 2: 1585/1586 Yılında Niğbolu Livasında Akıncıların İskan Ettiği Bazı Köyler

	Yerleşim Biriminin Adı	Liva Adı	Kaza Adı	Nahiye Adı	Akıncı sayısı	Sayfa numarası
1	Abdal Hızır	Niğbolu		Cuma Pazarı	7	96
2	Abdallar	Niğbolu		Tuzluk	6	108
3	Ablanova	Niğbolu		Çernovi	31	43-44
4	Ahadçılar	Niğbolu		Hezargrad	7	65
5	Ahadlar	Niğbolu		Cuma Pazarı	4	99
6	Akıncı	Niğbolu		Gerilova	3	105
7	Akıncılar	Niğbolu		Hotaliç/Selvi	10	11
8	Ali Fakih	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	3	113
9	Ali Fakihler	Niğbolu		Hotaliç/Selvi	13	12
10	Ali Fakihler	Niğbolu		Çernovi	5	53

11	Bahşayış	Niğbolu		Kara Lom	9	59
12	Bahşiler	Niğbolu		Gerilova	5	103
13	Bahtiyar	Niğbolu		Hezargrad	1	77
14	Bazergan	Niğbolu		Gerilova	7	105
15	Burhan Oğlu/ Balçık Hisar	Niğbolu		Hezargrad	5	73
16	Burhanlar	Niğbolu		Şumnu	4	84
17	Burunlu Evhad	Niğbolu		Tetiça	16	25
18	Büyük Kamerli	Niğbolu		İzladi	12	36
19	Büyük Orhanlar	Niğbolu		Çernovi	22	51
20	Cafer Ak	Niğbolu		Çernovi	10	56
21	Çukur Kışla/ Burhan Dede	Niğbolu		Hezargrad	12	73
22	Çukur Kışla-yı Küçük	Niğbolu		Hezargrad	2	66
23	Divane Kulfal	Niğbolu		Çernovi	6	50
24	Divane Sule	Niğbolu		Şiştogi	12	31
25	Elvan Oğlu	Niğbolu		Cuma Pazarı	10	9
26	Emir Gazi	Niğbolu		Tırnovi	3	23
27	Enbiyalar	Niğbolu		Şumnu	4	90
28	Evhadlar/Hızır Ağa	Niğbolu		Tırnovi	7	23
29	Evren	Niğbolu		Hezargrad	2	77
30	Gaziceler	Niğbolu		Çernovi	5	52
31	Geyikçiler	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	5	111
32	Gezerbalı	Niğbolu		Niğbolu	18	15
33	Gezerbalı-yı Büzürg	Niğbolu		Niğbolu	16	15
34	Gökçe Su	Niğbolu		Hezargrad	7	65
35	Habib Halife	Niğbolu		Hezargrad	2	64
36	Hacı Köy ma'a Timurcular	Niğbolu		Tuzluk	4	107
37	Halifelü	Niğbolu		Hezargrad	5	67
38	Hasancalar	Niğbolu		Şumnu	31	85
39	Hızır Bazırgan	Niğbolu		Hezargrad	6	75

40	Hızır Hoca	Niğbolu		Hotalıç/Selvi	4	12
41	Hüseyinler	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	5	110
42	Işık Abdi	Niğbolu		Şumnu	6	89
43	Işıklar	Niğbolu		Hezargrad	5	72
44	Işıklar	Niğbolu		Cuma Pazarı	4	97
45	Işıklar	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	3	112
46	Kamerli-i Küçük	Niğbolu		İzladi	15	35-36
47	Kara Ahadlar	Niğbolu		Gerilova	15	106
48	Kara Hasan/ Küçük Filibelüler	Niğbolu		Kara Lom	4	60
49	Kara Hızırlar	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	12	110
50	Kara Veli	Niğbolu		Tuzluk	4	108
51	Karaca Hayreddin/ Sovucak	Niğbolu		Hezargrad	5	66
52	Karaca İbrahim	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	5	110
53	Kayalı Ahad	Niğbolu		Şumnu	6	82
54	Kemaller	Niğbolu		Hezargrad	12	69
55	Kıdemler	Niğbolu		Gerilova	2	102
56	Kılıççılar	Niğbolu		Hezargrad	10	76
57	Kırklar	Niğbolu	-	Gerilova	3	104
58	Koca Pınarı ma'a Yörükler	Niğbolu		Hezargrad	2	77
59	Kopuzcu Ali ma'a Nesimi Işıklar	Niğbolu		Hezargrad	10	64-65
60	Kovanclar	Niğbolu		Çernovi	11	55
61	Kovanclar	Niğbolu	Şumnu	Ala Kilisa	1	112
62	Kulfallar	Niğbolu		Şumnu	12	83
63	Kutbuddin	Niğbolu		Hezargrad	22	74-75
64	Kuzguncuk	Niğbolu		Çernovi	6	48
65	Mahalle-i Veli	Niğbolu		Hezargrad	3	71

66	Mahalle-i Veli Hoca/Cafer Mahallesi	Niğbolu		Hezargrad	4	70
67	Malkoçlar	Niğbolu		Hotaliç/Selvi	13	13
68	Mumcular	Niğbolu		Hotaliç/Selvi	4	12
69	Mumcular	Niğbolu		Hezargrad	16	68
70	Mustafa Halife	Niğbolu		Kara Lom	10	60
71	Nasreddin	Niğbolu		Çernovi	7	51-52
72	Nazar	Niğbolu		Cuma Pazarı	8	96
73	Ofçe Glava	Niğbolu		Hezargrad	13	64
74	Pirli Hüseyin	Niğbolu		Tetiça	5	27
75	Resiller	Niğbolu		Tuzluk	3	108
76	Saferli Turhan	Niğbolu		Şumnu	10	82
77	Semiz Arslan	Niğbolu		Hezargrad	10	72
78	Seydi Osman	Niğbolu		Hezargrad	3	68
79	Seydiköy	Niğbolu		Hezargrad	5	77
80	Seydioğlu	Niğbolu		Hezargrad	10	66-67
81	Seydioğlu	Niğbolu		Hezargrad	6	76
82	Sinan Dede	Niğbolu		Tuzluk	4	109
83	Şuca	Niğbolu		Şumnu	9	81
84	Tabdıklar	Niğbolu		Çernovi	3	54
85	Tabtık	Niğbolu		Tuzluk	6	109
86	Tay Hızır	Niğbolu		Çernovi	15	47-48
87	Timurlenk	Niğbolu		Cuma Pazarı	4	95
88	Tospatlar	Niğbolu		Tuzluk	11	107
89	Turakça	Niğbolu		Hezargrad	5	70
90	Turaklar	Niğbolu		Gerilova	3	106
91	Turali Fakih	Niğbolu		Hezargrad	12	67
92	Turca	Niğbolu		Şumnu	9	94
93	Turhancı	Niğbolu		Hezargrad	8	67
94	Turhanlar	Niğbolu		Tuzluk	3	109
95	Tursun	Niğbolu		Şumnu	10	87
96	Tursuncu	Niğbolu		İzladi	10	37
97	Veli Bey	Niğbolu		Şumnu	10	93
98	Yörük Kasım	Niğbolu		Şumnu	3	93
99	Yörükler	Niğbolu		Tırnovi	3	24

100	Yörükler	Niğbolu		Çernovi	12	55
101	Yörükler	Niğbolu		Cuma Pazarı	10	99
102	Yörükler	Niğbolu		Tuzluk	3	108
103	Yunus Abdal	Niğbolu		Hezargrad	6	69
104	Zağra-yı Hızır	Niğbolu		Hezargrad	4	75

İkinci aşamada da Niğbolu livasını kaydeden Kanuni döneminde tutulmuş TT 382 numaralı mufassal defterinden istifade ettik. TT 382 numaralı Niğbolu mufassal defterinin tarihi tam olarak belli değildir, ancak 1530 yılından daha geç bir tarihte hazırlandığı bellidir. Bu iki defterde geçen yer adlarını karşılaştırdık. Bunun dışında Niğbolu mufassal tahrir defterinde kaydı geçen ve akıncıların da oturduğu köylerde, özellikle baba, dede, abdal gibi sıfatları taşıyan ya da civarında zaviye kaydı bulunan yerleşim birimlerindeki şahıs isimlerini inceledik. Son olarak da günümüzde hâlâ Alevi-Bektaşî unsurlarının yaşadığını bildiğimiz köylerin isimlerini kaynaklarımızda tespit ettik ve burada XVI. yüzyılda yaşayan şahısların isimlerini ele aldık. Bugün Bulgaristan'da Deliorman diye bilinen bölge, aslında XVI. yüzyılda Niğbolu Sancağının bir kısmını oluşturmaktadır. Deliorman'ın bazı bölgeleri, bugün hâlâ Alevi-Bektaşî unsurlarla meskûn bir bölgedir.

2. Akıncılık, akıncılar ve uçbeyleri

Akıncılar kimlerdi? Akıncı birliklerinin temelini Osman Bey döneminde Köse Mihal tarafından atıldığı söylenmektedir. Uçbeyi Evrenos Bey sayesinde akıncılık bir ocak halinde teşkilatlanmıştır. Sultan I. Murat döneminde Yeniçeri Ocağının kurulması üzerine akıncılar daha çok sınır boylarında, özellikle Rumeli serhaddinde kullanılır olmuştur (Özcan 1989: 249). Akıncılar, savaş zamanında savaşa katılır, düşman topraklarına keşif amaçlı akınlar düzenlerlerdi ve genellikle elde ettikleri ganimetlerle geçimlerini sağlarlardı. Onlar için bir diğer geçim kaynağını da sahip oldukları çiftlikler oluşturuyorlardı. Dolayısıyla bunlar, Rumeli'de çeşitli köy ve kasabalarda yerleştirilip iskân edilmişlerdi. Akıncılar, öşür ve diğer avarız ve örfiye vergilerinden muaflardı. Genelde akıncılar, akıncioğulları arasından seçilmekteydi. Ancak yağcı, küreci ve ellici gibi özel statüye sahip gruplar arasından akıncı tayin edildiği görülmektedir. Akıncı olmak için bazı şartları yerine getirmek

gerekiyordu. Akıncı olabilmek için iyi bir ata ve özel kıyafetlere sahip olmak uyulması gereken şartlardandı. Sefere çağırıldıklarında bir kılıç ve bir ok beraberinde getirmek ve bir de kırmızı börk takmak durumundaydılar (Beldiceanu 1969: 26-27).

Akıncılar, Rumeli fetihlerinin askeri kolunu oluştururken dervişler de manevi kolunu oluşturmaktaydı. Osmanlı Beyliği uç gaza anlayışı çerçevesinde Anadolu Selçuklu Devletinin Bizans ucundaki sınırlarını aşarak 1352 yılında Çimpi'yi ve 1354 yılında Gelibolu'yu alarak Balkanlara uzanmıştır. Selçuklu ucunda İslam kültürünü benimsemiş, ancak Orta Asya Türk kültür geleneklerini de muhafaza eden bir ortam söz konusuydu. Rumeli'de yeni fethedilen topraklara sürgün usulüyle Anadolu'dan Yörük olarak bilinen Türk göçebe grupları, uçlarda fetih-istila yolları üzerinde yerleştirildiler ve göç ettikleri yerlerde koloniler oluşturarak köyler kurdular. Yörüklerin Balkanlara yerleştirilmesi, fütuhatin gelişmesine ve buna paralel olarak da uçların daha ileriye uzanmasına yol açıyordu. Mihaloğlu, Evrenos Bey ve Malkoçoğlu gibi uçbeylerinin komutasında akıncılar da ya Anadolu'dan gelen göçerlerin kurduğu köylere ya da daha önceden kurulmuş ancak Türk-Müslüman nüfusun da yavaş yavaş nüfuz ettiği yerleşim birimlerine yerleşmeye başlamışlardır. Osmanlı fütuhatı sol, orta ve sağ kol olmak üzere üç kol üzerinden ilerlemekteydi ve uçlar da bu kollar üzerinde teşkilatlanmıştı. Sol kol ucu Evrenos Gâzî komutasında İpsala, Gümölcine, Serez, Selanik istikametinde ilerlemekteydi. Evrenos Bey komutasındaki akıncıların Trakya ve Orta Makedonya üzerinden geçerek Mora'ya kadar akınlar düzenledikleri bilinmektedir (L. Kayapınar 2004: 133-142). Orta kol, Filibe, Sofya yönünü takip ederken sağ kol da Zağra (Eski Zağra=Stara Zagora), Karinabad, Dobruca yöresinden geçerek Silistre'ye uzanmaktaydı. Uçlar, bir taraftan bölgeyi düşman saldırılarına karşı korurken diğer taraftan da düşman topraklarına akınlar düzenlemekle görevliydi (İnalçık 2008: 50-56). Akıncılar, bağlı buldukları komutanın ismiyle anılmaktaydı.

İncelediğimiz TT 625 numaralı tahrir defteri Mihaloğullarına tabi akıncıları kaydetmektedir. Kökenleri Köse Mihal'e dayanan Mihaloğulları ailesinin Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde vakıflar kurdukları ve buralarda sancakbeylik yaptıkları bilinmektedir. Köse Mihal'in

oğlu Aziz Bey'in oğlu Gazi Mihal Bey Edirne'de vakıflar kurmuştur. Gazi Mihal'in oğlu Hızır Bey'in oğlu meşhur Gazi Ali Bey ise Plevne'de vakıflar kurmuş, Vidin, Semendre ve Niğbolu'da sancakbeylik yapmıştır (A. Kayapınar 2005: 169-181). Uç beyleri, derviş abdalların manevi güçlerinden istifade etmekteydiler. Diğer taraftan gazi uçbeylerinin maneviyatlarından yararlandıkları, derviş abdalları himaye ettikleri de bilinmektedir. Evrenos Bey Kızıl Deli ile, Mihaloğlu Gazi Ali Bey Otman Baba ile, Malkoçoğlu Bali Bey de Bayezid Baba ile böyle bir ilişki içerisindeydi (L. Kayapınar 2009). Bu gazi uçbeyleri, muhtemelen kendi birliklerinde de akıncıların maneviyatını güçlendirmek üzere derviş-abdal olarak bilinen kimselerin bulunmasını sağlamaktaydılar. TT 625 numaralı defterde dede veya baba sıfatlı şahıslara rastlanılması bu düşüncemizi destekleyen bir işaret olarak görüyoruz. Bazen dede veya baba sıfatı taşıyan kişilerin oğullarının da akıncılar arasında yer aldığını görmekteyiz. Bu da en azından derviş olarak itibar gören kimselerle yakın ilişki kurma çabası olduğuna işarettir. Çünkü akıncıları komuta eden ve fetihlere öncülük eden uçbeyleri, uçlarda inançlarını yaymak isteyen dervişlerle, doyum kazanmak isteyen gazileri ortak değerler çerçevesinde birleştirebiliyordu (L. Kayapınar 2009).

3. Mihaloğullarına tabi akıncıların bulunduğu köy isimlerindeki Bektaşilik çağrışımları

Yer adlarının Bektaşi geleneği ile alakasına yerleşim biriminin adında geçen dede, baba, abdal, şah, halife, ışık, kutb gibi sıfatlardan veya meşhur derviş-abdalların isimlerinden hareketle karar verebiliriz. Akıncıların iskân ettiği Niğbolu köyleri arasında bu sıfatları ihtiva eden köy adları arasında Büyük Babalar, Küçük Babalar, Mustafa Halife, Habib Halife¹, Nesimi Işıklar², Halifelü, Yunus Abdal³, Işıklar⁴,

¹ Muhtemelen Habipköy olarak bilinen Hezargrad ilinde yer alan bugünkü Vladimirovtsi Köyü.

² Bu köyün bugünkü Mıdrevo Köyü (Nesimi Mahallesi) olması muhtemeldir. Bk. Melikoff, 2009: 133.

³ Muhtemelen bugünkü Hezargrad ilinin Kemaller ilçesine bağlı Yonkovo Köyü.

⁴ Muhtemelen bugün Razgrad iline bağlı Samuil adlı ilçe merkezi.

Burhan Dede/Çukur Kışla⁵, Kutbuddin⁶, Işık Abdi, Abdal Hızır, Abdallar⁷, Sinan Dede gibi köyleri zikredebiliriz.⁸ Diğer bir grup yerleşim birimi ise Bektaşî geleneğinde önemli şahsiyetlerin isimlerini taşıyan köylerdir. Bunlar arasında Tabdıklar⁹, Taptık, Geyikçiler gibi köyleri sayabiliriz.¹⁰ Tabtık ya da Tabtıklar isminin Yunus Emre'nin şeyhi Taptuk Emre yani Baba Taptuk ya da Taptuk Baba'yla alakalı olması muhtemeldir (Doğru 2000: 90). Taptuk Baba Hacı Bektaş-ı Veli mürididir. Taptuk Baba, aynı zamanda Barak Baba'nın halifesidir. Barak Baba ise Sarı Saltuk'un halifesidir. XV. yüzyılda Kalenderîlik aracılığıyla Taptuk Emre, Bektaşîliğe intisap etmiştir (Ocak 1992: 74). Geyikçiler Köyü ise Geyikli Baba'yı çağrıştırmaktadır (Hilmi Ziya 1340-1924).

Bunların dışında Niğbolu yöresinde gazi-uc, Yörük ve akıncı kavramlarını ihtiva eden yer adlarına da rastlamak mümkündür. Akıncılar, Malkoçlar, Emir Gazi, Yörükler, Gaziceler, Yörük Kasım, Akıncı, Turhanlar (TT 625: 11, 13, 23, 24, 52, 55, 93, 99, 105, 109). Bununla beraber sadece TT 625 numaralı tahrir defterinden hareketle ilk bakışta Bektaşî geleneği ile alakalı oldukları anlaşılmayan yer adları da var. Buna örnek olarak Kuzguncuk karyesini gösterebiliriz. Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait TT 382 numaralı defterdeki bu köyün kaydına baktığımızda adının Derviş olduğu, ancak Kuzguncuk (Kuzgunluk) olarak da adlandırıldığı görülmektedir (TT 382: 350). Köy, muhtemelen ilk sakin olarak kaydedilmiş Kuzguncuk Derviş tarafından kurulmuştur. 1585/86 yılındaki kayda göre köyde 6 akıncı yaşamaktadır (TT 625: 48). Gökçe Su adındaki köyün aslında efsanevi Demir Baba'nın babası olan Hacı Dede'nin evlenmek üzere Akyazılı Zaviyesinden yola çıktığı zaman ilk uğradığı yer Gökçe Su Köyü (muhtemelen bugünkü Razgrad iline bağlı Sinya Voda Köyü) olur.

⁵ Muhtemelen Razgrad iline bağlı bugünkü Manastirtsî Köyü.

⁶ Muhtemelen Kubadın olarak da bilinen bugünkü Razgrad iline bağlı Loznitsa Kasabası.

⁷ Muhtemelen Razgrad iline bağlı bugünkü Lovets Köyü.

⁸ Burada zikredilen bütün köyler için bk. TT 625, s. 22, 23, 60, 64, 65, 69, 72, 73, 74-75, 89, 96, 97, 108, 109, 112.

⁹ Muhtemelen Razgrad iline bağlı bugünkü Rositsa Köyü.

¹⁰ Burada geçen köyler hakkında bk. TT 382, 150; TT 625, s. 54, 81, 109, 111.

Bu köydeki Bektaşiler, Hacı Dede'ye büyük itibar göstererek "Kırklar" Bayramına davet etmişlerdir (Gramatikova 1998: 346). Niğbolu sancağında Gerlova nahiyesindeki Kırklar köyünün adının da bu bayramla alakalı olması muhtemeldir (TT 625: 104). Rivayete (Gramatikova 1998: 400-435)¹¹ göre Hacı Dede, Gökçe Su sakini Turhan Halife'nin kızı Zahide'yi Demir Baba'nın annesi olmak üzere eş olarak isteyecektir. Demir Baba'nın annesi yani Turhan Halife'nin kızı ile babası Hacı Dede'nin düğünü Şumnu nahiyesine bağlı Kovancılar Köyünde (Şumnu iline bağlı Pçelina Köyü) yapılmıştır. Aslında Kovancılar köyü Hacı Dede'nin doğup büyüdüğü köydür (Gramatikova 1998: 417-418). Bu köyde kayıtlı Yusuf Musa adında sadece bir akıncının ismine rastlanmaktadır (TT 625: 112). Tay Hızır, düğünde Hacı Dede'nin babası rolünü üstlenmiştir. Tay Hızır'ın zaviyesinin Rusçuk'ta olduğu söylenmektedir (Faroqhi 1986: 71). Niğbolu'nun Çernovi nahiyesinde muhtemelen Tay Hızır'ın zaviyesi etrafında kurulmuş Tay Hızır adında bir köy de bulunmaktadır (TT 625, 46-47).

Bugün Razgrad iline bağlı Caferler (Sevar), Mumcular (Sveštari)¹² ve Nasreddin (Bisertsi) adındaki köyler, Demir Baba'yı pir olarak kabul eden Alevi-Bektaşilerce iskân edilmektedir. (Melikoff, 2009: 129-139) XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde de bu köylerin isimlerine rastlanmaktadır. Ayrıca bu köylerde Mihaloğullarına tabi akıncıların da yaşadığı görülmektedir (TT 382: 231, 232, 292; TT 625: 51, 64-65, 68, 70, 72).

Her ne kadar akıncıların yaşadığı köyler arasında zikredilmese de TT 382 numaralı defter, Niğbolu bölgesinde Bektaşilik geleneğinin yaygınlaşmasına işaret eden başka yer adlarını da kaydeder. Muarriif

¹¹ Hacı Dede'nin Zahide Hanım'la evlenmesi ve Demir Baba'nın doğumu ve kahramanlıkları hakkındaki bilgiler Demir Baba Velayetnamesinde geçmektedir.

¹² Bazı araştırmacılar, Kemaller (İsperih) ve Demir Baba Tekkesine yakın olması sebebiyle Arslan Köyün (Livino) de Alevi-Bektaşilerce iskân edildiğini söylemektedir. Ancak köy, bugün Sünnilerin yaşadığı bir köydür. Rivayete göre Demir Baba, bu köye gelip cemaatini kurmak istemiş, ancak Arslan Köylüleri onu kabul etmemiştir. Bu durumda Demir Baba, Mumcular Köyüne giderek orada yerleşmiştir. Bu konuda verdiği bilgilerden dolayı Çorlu'ya 1989 göçünde yerleşmiş Arslan Köyün eski sakinlerinden Av. Nurcihan Baytaroglu ve ailesine şükranlarımı ifade etmek isterim.

Dede, Şuca Dede (TT 382: 145)¹³, Ali Baba, Zaviye-i Doyran Dede (diğer adı Çoban Pınarı), Ali Dede, Süleyman Dede, Sultan Ata (diğer adı Said Baba), Yol Kulu Dede, Genç Dede gibi köyler adını taşıdıkları dede ve babalar tarafından kuruldukları ya da onların kurdukları zaviyeler etrafında şekillendikleri tespit edilebilmektedir. Zikredilen zaviyeler arasında Hezargrad nahiyesinde Şuca Dede'nin iki zaviyesini, Ali Baba'nın zaviyesini, Doyran Dede'nin zaviyesini, Burhan Dede'nin zaviyesini ve Hafızzade zaviyesini (diğer adı Armudlu Pınarı) sayabiliriz (TT 382: 145, 151, 296, 350, 404).¹⁴ Yol Kulu Dede'nin ismi, zaviyesi zikredilmeden Şumnu nahiyesine bağlı bir köyün adı olarak geçmektedir. Demir Baba'nın velayetnamesinde (Gramatikova 1998: 420) Yol Kulu Dede zaviyesi Demir Baba'nın 17 yaşından sonra yaptığı ziyaretler dolayısıyla geçmektedir. Demir Baba, 17 yaşını tamamlayınca önce Yeni Zağra'da Kıdemli Baba'yı ziyaret eder, ardından da sırasıyla Otman Baba, Mustafa Baba, Yol Kulu Baba, Hafız Baba, Dikelli Hüseyin Baba, Kızana Sultan, Musa Baba ve Ali Bey Tay Hızır tekkelerini ziyaret etmiştir (Gramatikova 1998: 420). Muarrif Dede Köyü, Sarı İnebey köyünden bölünerek kurulmuştur (TT 382: 127; TT 625: 47). Tekke-nişin olan Ali Dede'nin kurduğu Ali Dede Köyü de Ofçe Glava köyünden ayrılarak kurulmuştur (TT 382: 301; TT 625: 64). Burhan Dede Köyü, Çukur Kışla'dan bölünmek suretiyle ortaya çıkmıştır (TT 382: 301; TT 625: 73). Kütükçü Alagöz Köyden de Genç Dede Köyü ayrılarak şekillenmiştir (TT 382: 503). Süleyman Dede Köyü ise, Sarı Turgud'dan bölünmüştür (TT 382: 335).

4. Mihaloğullarına tabi akıncıların şahıs isimlerinde Bektaşilik çağrışımları

Bektaşî geleneğinde olan kişiler hangi şahıs adlarını taşımaktaydılar? Alevi-Bektaşî kişi adlarına dair kapsamlı bir liste henüz hazırlanmamıştır. Dolayısıyla bu inanışta olan kimselerin hangi şahıs adları-

¹³ Defterde Şuca Dede'nin tekke-nişin olduğunu ve adını taşıyan köyde iki zaviyesinin bulunduğunu ve gelen gidene harcamak üzere bu köyün vergilerinin kendi tasarrufuna verildiği ifade edilmektedir.

¹⁴ Hafızzade zaviyesinin Hafız Baba zaviyesiyle aynı olup olmadığını tespit edemedik.

nı kullanma eğiliminde olduklarını tespit etmemiz oldukça güçtür. Bundan dolayı Bektaşî geleneğinde tercih edilen isimleri sadece örneklendirebiliriz. Bize göre Rumeli'de Bektaşî geleneğinde kullanılan şahıs isimlerini tespit etmek için birkaç yol izlemek mümkündür:

1- Bilinen Bektaşî dervişlerinin adlarını incelemek ve bunların benzerlerini bir yerleşim biriminde kayıtlı isimler arasında aramak (Barkan 1942: 305-353; Faroqhi 1986: 71, 91-96; Melikoff 2009, 220).

2- Bektaşîlikle bağlantılı olduğu bilinen uçbeylerinin isimlerinin kullanılıp kullanılmadığına bakmak.

3- Tekke ve zaviyeler etrafında ya da yakınında kurulmuş olan yerleşim birimlerinde yaşayan sakinlerin isimlerini tespit etmek (Barkan 1942: 305-353; Faroqhi 1986: 71, 91-96).

4- Bugün hâlâ Alevi-Bektaşî nüfusun yaşadığı yerleşim birimlerindeki nüfusu tarihi geçmiş perspektifinde incelemek.

Şimdi bu yolları örneklendirmeye çalışacağız. Mümin ismi Bektaşî pîrlerinden birinin adıdır. Mümin Baba'nın ya da Mümin Dervişin adı Zağra'da (Eski Zağra'da) geçmektedir (Barkan 1942: 338-340; L. Kayapınar 2009). Aşağıdaki tabloda örneğin Hezargrad nahiyesinde Mümin Dede tarafından kurulan Mümin Dede Köyü'nün kişi ve baba adlarını görmekteyiz.

Tablo 3: Hezargrad'a Bağlı Mümin Dede Köyü Sakinleri

Şahıs Adı	Baba Adı
Mümin	Durmuş
Abdülgani	Mümin
Veli	Mümin
Ali	Mümin
Yusuf	Mümin
Masud	Mümin
Kulveli	Sultanşah
Seferşah	Abdül
Mahmud	Alagöz

Ramazan	Mahmud
Burhan	Mahmud
Umurca	Dede Mehmed
Yunus	Umurca
Tabtik	Umurca
Yahya	Mehmed
Veli	Mehmed
Kulfal	Beylerhan
Ehad	Beylerhan
Said	Beylerhan
Habib	Beylerhan
Yusuf	Kulfal

Bu tabloda Ali, Veli, Mahmud, Ramazan, Yahya, Yusuf, Mümin, Masud, Mehmed gibi klasik isimlerin yanı sıra Taptık, Sultanşah, Seferşah, Burhan gibi daha Bektaşi geleneğine çağrışım yapan isimler de görülmektedir. Bunun yanı sıra Alagöz, Durmuş, Beylerhan gibi Türkçe adlar da dikkatimizi çekmektedir.

Bir de Hezargrad'a bağlı diğer adı Kuzguncuk olan Derviş Köyüne bakalım. Bu köy akıncı köylerinden birisidir.

Tablo 4: Hezargrad'a Bağlı Kuzguncuk (Kuzgunluk, Derviş) Köyünün Sakinleri (TT 382: 350; TT 625: 48)¹⁵

Şahıs Adı	Baba Adı
Kuzguncuk Derviş	
Elvan	Burhan
İlhan	İvaz
Oruç	İvaz
Ali	Abdullah
Hamza	Ali

¹⁵ Kuzgunluk (Kuzguncuk, Derviş) köyünün, bugünkü Razgrad iline bağlı Antimovo köyü olması muhtemeldir.

Musa	Timur
Şahkulu	Malkoç
Seyfeddin	Murad
Salahaddin	Murad
Bayezid	Murad
İskender (oğul değil, köle)	Kılıç Dede
Turali	İskender
Murad Seyfeddin	Cafer Numah

Burada da Ali, Hamza, Musa ve İskender gibi klasik isimlerin yanı sıra Osmanlı padişahlarının isimleri olan Murad, Bayezid gibi isimler dikkat çekmektedir. Kılıç Dede, Şahkulu, Burhan, Timur, Cafer gibi adlar da daha çok Bektaşî pirlerini andıran isimlerdir. Aynı köyde akıncı defterinde kayıtlı isimler şunlardır: Habib, Ali, Fethullah, Turahan, Koçak, Maruf, Hüdavirdi, Koç Ali, Osman, Arslan, Durmuş. Diğer bir akıncı köyü olup bir Bektaşî dervişin adıyla tanınan Tay Hızır köyünde ise rastlanan şahıs adları yine Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Çernovi Nahiyesine Bağlı Tay Hızır Köyündeki Akıncı İsimleri (TT 625: 47)

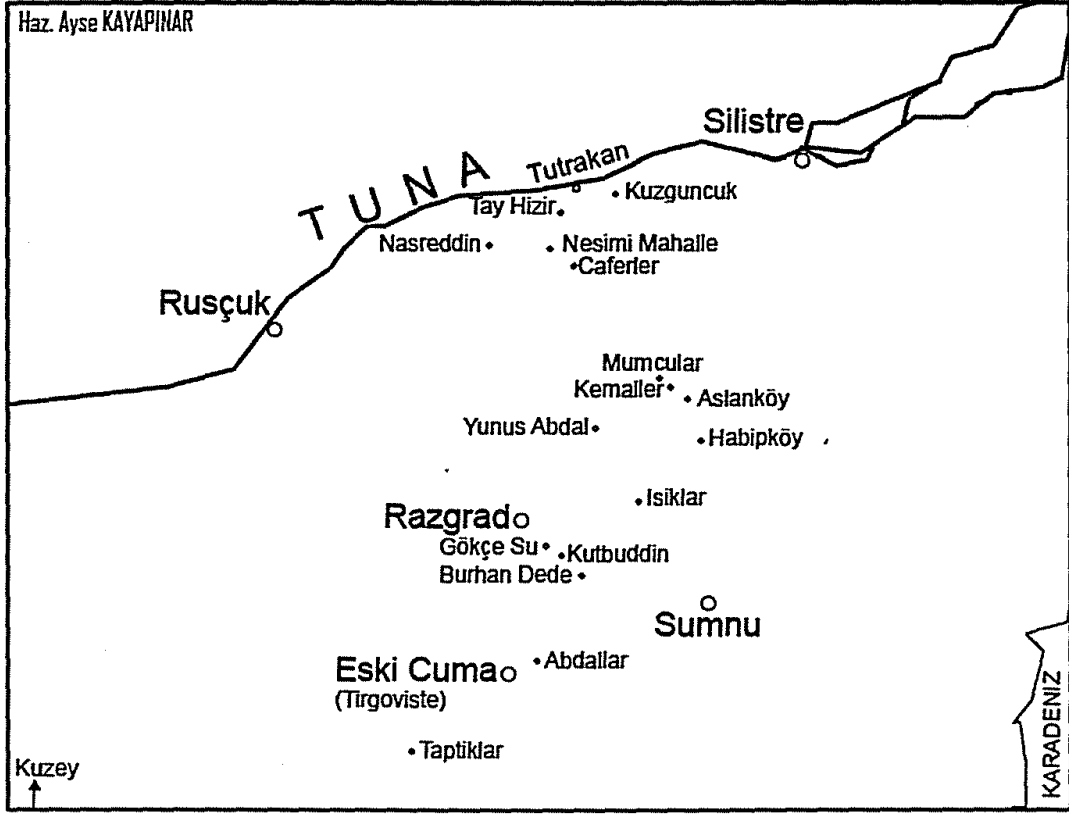
Seydi Bali	Mehmed
Kurd	Mehmed
Osman Kulu	Nasuh
Ali	Salahaddin
Rıdvan	Kurd Işık
Kulfal	Turak
Ehad	Balaban
Zeynel Ali	Hamza
Seydican	Yakub
Rıdvan	Saltık
Ahmed	Saltık

Demir Baba efsanesi ile alakalı ve bir akıncı köyü olan Gökçe Su'daki akıncıların isimleri şöyledir: Urgud Kurd, İlhanlu Demür, Cihan Gazi, Turali Timur, Mustafa Umur, Rıdvan Aydoğdu, Emir Küçük. Bugün hala Alevi-Bektaşî nüfusunun yaşadığı ve 1585 yılındaki kayıta Kopuzcu köyü ile beraber verilen Nesîmî Işıklar ya da Nesîmî mahallesinde (bugünkü Mıdrevo) yaşayan akıncılar şunlardır: Kurd Bali Nesimi, Ahmed Nesimi, Abdüssamed Nesimi, Mustafa Nesimi, Kurd Ali Nesimi, Mehmed Zikr, Sarı Tatar, Sefa Pervane, Ali Işık, Murad Mustafa.

Yukarıda örneklendirdiğimiz köylerde oturan akıncıların isimlerinden başka Alemşah, Armağan, Arslan, Bektaş, Evrenos, İmirşah, Kalender, Karaca, Kılıç, Koçak, Kulu, Kurdbali, Kutbuddin, Mihal, Muslihiddin, Nazar, Nefes, Pırılışah, Saltık, Seferbali, Şahbende, Şahkulu, Şahveli, Seydihan, Turabey, Turak, Turaşah, Turali, Turbali, Turgud, Zulfikar gibi şahıs isimleri de görülmektedir. Ayrıca abdal, derviş, baba ve dede sıfatlı kimselere de rastlanılmaktadır. Buna örnek olarak Hızır Abdal, Derviş Alagöz, Derviş Abdullah, Derviş Piri, Derviş Reyhan, Derviş Yusuf, Cafer Dede, Hüseyin Dede, Şuca Baba, Kara Dede, Recep Dede, Süleyman Dede (TT 382: 30, 35, 40, 43, 50, 52, 68, 86,89, 109) gibi akıncı isimleri veya babalarının isimlerini gösterebiliriz.

Balkanlar'da İslam'ın yayılmasında ve yerleşmesinde uçbeyleri ve akıncıların önemli rolleri olmuştur. Bu akıncı beylerinden birisi de Mihaloğullarıdır. Mihaloğlu Ali Bey'in Otman Baba Velâyetnamesinde Bektaşilikle olan ilgisine vurgu yapılır. Bizim araştırmamızda da Mihallu adıyla Mihaloğluna bağlı akıncılar arasında da Bektaşî anlayışına sahip olanların oranının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmektedir. İlk bakışta çok anlamlı gözükmeyen onomastik ve toponomik bilgi, Mihallu akıncılarının yerleştiği köylerin günümüzde de pek çoğunun Bektaşî anlayışını sürdürmeleri, onların İslamı algılayış şekilleriyle kullandıkları şahıs isimleri ve yer adlarıyla korelasyon kurmamızı mümkün kılmaktadır. Bu bağlantıyı kurmamızda velayetnameler, Osmanlı tahrir defterleri ve akıncı defterleri eşsiz imkânlar sunmaktadır. Bunlar bize tarihi veriler olarak somut kanıtlar sunarken Bektaşilik konusuna da yeni bakış açıları kazandırabilmektedir.

HARITA: XVI.YUZYILDA RAZGRAD BÖLGESİNDE BEKTASI KOYLARI

5. Harita

Kaynaklar

1. Arşiv Malzemesi

TT 382

TT 625

2. Tetkik Eserler

Barkan, Ömer Lütfi (1942), "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2: 305-353.

Beldiceanu-Steinherr, Irene (1969), "En marge d'un acte concernant le penğ-yek et les aqınğı", *Revue des études islamiques*, XXXVII/fasc. 1: 26-27.

Doğru, Halime (2000), *XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Faroqhi, Suraiya (1986), "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıl Deli 1750-1830", *Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire*, London.
- Gramatikova, Nevena (1998), "Jitieto na Demir Baba i sızdavaneto na rı-kopisi ot Müsülmanite ot heterodoksnite teçeniya na İslyama v Severoiztoçna Bılgariya (izvor za kulturnata i religioznata im istoriya)", *Müsülmanskata kultura po bılgarskite zemi, İzsledvaniya*, ed. Rositsa Gradeva-Svetlana İvanova, Sofya: IMIR Yayınları.
- Gueorguieva, İvaniçka (1998), *Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi*, (çev. M. Türker Acaroğlu), İstanbul.
- Hilmi Ziya, "Anadolu'da Dini Ruhiyat Müşahedeleri", *Mihrab Mecmuası*, Sayı 13-14, İstanbul, 1340-1924.
- İnalcık, Halil (2008), "Osmanlı Devleti'nde Uc (Serhat)lar", *Doğu-Batı Makaleler II*, Ankara: 50-54.
- Kayapınar, Ayşe (2005), "Kuzey Bulgaristan'da Gazi Mihaloğulları Vakıfları (XV.-XVI. yüzyıl)", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 2005-1/sayı 10: 169-181.
- Kayapınar, Ayşe (2009), "XVI. Yüzyılda Dobruca Yöresinde Gayr-i Sünnî İslam'ın İzleri", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sayı 1 (Almanya).
- Kayapınar, Levent (2004), "Osmanlı Uçbeyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 1/sayı 8: 133-142.
- Kayapınar, Levent (2009), "Malkoç Oğlu Bali Bey ve Bayezid Baba Asitanesi", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sayı 1 (Almanya).
- Köse, Metin Ziya (2009), "Yeniçeri Ocağının Bektaşileşme Süreci ve Yeniçeri-Bektaşî İlişkileri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli*, 49: 197.
- Melikoff, Irène (2009), "1826'dan Sonra Bektaşiler Tarikatı", *Uyur idik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, İstanbul: 220.
- Melikoff, Irène. (2009), "Bulgaristan'da Deliorman Kızılbaş Topluluğu", *Uyur idik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, İstanbul: 129-139.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992), *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir (1989), "Akıncı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 2: 249-250.